

ТЕОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ, ПОРІВНЯЛЬНЕ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Гнатюк О.Р.

аспірант,

Івано-Франківський національний медичний університет

СВОЄРІДНІСТЬ ХУДОЖНЬОГО ВИРАЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЗМУ У ТВОРЧОСТІ ПИСЬМЕННИКІВ-НОВЕЛІСТІВ В. СТЕФАНИКА ТА Е. КОЛДУЕЛА

Найсуттєвішою тенденцією української прози 70-х років ХІХ століття було прагнення всебічно розкрити внутрішній світ персонажів, відтворити приховані від зовнішнього сприйняття духовні процеси людської діяльності. Посилена увага до людської психології як відбиття зовнішніх впливів – характерна риса не лише української реалістичної прози, а й тогочасної європейської літератури. Розкриття психологічного детермінізму в його чуттєво-емоційних і раціональних вимірах, усебічне змалювання людської душі визначають у нерозривній єдності з зображенням соціального буття людини основний ідейно-естетичний зміст кращих творів української реалістичної прози.

Саме з творчістю В. Стефаніка Леся Українка пов'язує новий етап у розвитку українського реалізму. «Зіставляючи новели В. Стефаніка й оповідання Ю. Федьковича, Леся Українка виявляє якісно відмінний характер реалізму Стефаніка. Вона вважає, що оповідання В. Стефаніка при всій їхній реалістичності й документальності – не фотографії, а саме малюнки, ніби ескізи для майбутньої картини. Ці малюнки «пройняті тим животворним духом співчуття автора до своїх персонажів, який надає непереможної чарівності художнім творам і якого не може приховати навіть найоб'єктивніша форма» [6, с. 9].

Тобто внутрішній, закритий від людського ока, стан душі знайшов відповідника в експресії слова і ширше – в образній системі, як виразу цієї душі. «І тут непотрібно шукати зв'язок з реальністю – насамперед соціальною, що було обов'язковим для позитивізму» [2, с. 253].

Щось схоже можна побачити в американського письменника-новеліста Е. Колдуела. Критичний реалізм Е. Колдуела збагатив американську новелу новими рисами. Психологізм, безпристрасний стиль оповідей, відсутність авторських оцінок, внутрішній монолог і непомітний перехід від нього до авторського мовлення, схильність до

трагічних кінцівок, майстерне володіння деталлю – все це характерне для нього. Образи Е. Колдуела іноді навіть подані гротескно, але всі вони взяті з життя.

Про що б не писав В. Стефаник, у центрі розповіді завжди виступає людина з її проблемами, думками, переживаннями і прагненнями. Усі герої В. Стефаника або безнадійно хворі, або безнадійно вбогі, або ж безнадійно нещасні. Є багато безнадії в житті його героїв, але й багато такого, про що не соромно розповісти усьому світові.

Те ж саме ми знаходимо в Е. Колдуела, знавця життя народу, особливу увагу до простих людей і до їхніх проблем. Гуманістична спрямованість творчості Е. Колдуела досить відчутна, оскільки в образі простих людей, письменник помічає внутрішню благородність і справжню людяність.

Стильовою домінантою В. Стефаника став експресіонізм, поєднаний з реалізмом та натуралізмом. Оскільки письменники-експресіоністи вже не прагнули пізнати і зобразити світ через відтворення швидкоплинних вражень від нього, вони намагалися прорватися до справжньої реальності через суб'єктивно-інтуїтивне пізнання спільного для світу людей і природи. Звідси і прорив до підсвідомого, розкриття витоків зла і джерел людського добра. В. Стефаник збагатив цей сплав виразним національним компонентом, представленням мужицтва як особливого соціального і культурного феномену.

В експресіоністичній манері, були написані новели і Е. Колдуела, наприклад «Порожня кімната», для якої характерна нервова емоційність, фрагментарність та плакатність письма, позбавленого від прикрас. «Завданням автора цієї новели було створити певну емоційну атмосферу, а саме стан душі молодої вдови, яка вперше після смерті чоловіка залишилась на одинці з собою. Новела насичена недомовками. Читач нічого не знає ні про героїню оповідання Тамазін, ні про її покійного чоловіка. Відсутні також ознаки місця і часу дії. «Проте письменник надав ваги окремим емоційно важливим деталям» [9, с. 187].

Гумористичні тексти автору дуже вдаються, хоч насправді є безліч таких, від яких сміятися зовсім не хочеться; «Чутки», «Безліч шведів», «Десять тисяч ящиків під лохину». Колдуела цікавить весь спектр людських взаємин, і тому з'являється сильний гротеск у творі «У день зарплати на Саванна-рівер» і трохи менш шокуючий «Зимовий гість». Чимало з його героїв бідні і нещасні, і такі трагічні історії, як «Чоловік і жінка», «Польові квіти», «В натовпі людей», є зовсім не вигаданими і тому сильно зачіпають струни душі. У творчості Е. Колдуела присутній гротеск та іронія, символізм і глибокий психологізм. Авторська оцінка не дається прямо, багато чого сховано в підтекст.

Іноді Е. Колдуел навіть хизується своєю винахідливістю. Він бере ідентичні ситуації в людському житті і експериментує – які найрізноманітніші та найнеочікуваніші рішення можливі зі схожих елементів.

Це як експериментальний метод, який як вважав Е.Золя, виникає в силу природнього прогресу, спираючись на: почуття, розум, досвід. Експериментальний метод веде до пізнання життєвих пристрастей та інтелекту, а його кінцева мета – пізнання людини і як окремого індивіда, і як члена суспільства.

У творах Е. Колдуела ми знаходимо все, що є в житті, оскільки його герої говорять самі за себе. Звідси – особлива манера нарації. Про жорстоке, грубе і дике в американському житті письменник розповідає з таким зовнішнім спокоєм і незворушністю, що може скластися враження, ніби автор байдужий до того, як складається доля людини. Проте сам Колдуел, це категорично заперечує: «Я люблю простих людей. Я сам один із них. Я ненавиджу тих, хто дивиться зверху вниз на простих людей», – стверджував він в одному із своїх інтерв'ю [4, с. 8].

Таку саму любов до простого народу спостерігаємо й у В. Стефаника. Герої Стефаникової творчості – це жертви жорстокої суспільної нерівності. Твори Стефаника – це тяжкі терпіння, це розпач тих людей, які працюють на інших і які пухнуть з голоду, замерзають у нетопленій хаті. Ці терпіння доводять часто героїв В. Стефаника до жорстокостей, але все це через життєву безвихідь, у яку вони потрапляють. «Це люди прості, але які там їхні потріскані від болю душі! Читаєш про них у В. Стефаника, бачиш їх, болієш з ними, плачеш з ними і плачеш над ними» [6, с. 180].

Твори В. Стефаника за змістом і за формою є глибоко народні. Тісно пов'язаний з селянським світом, В. Стефаник у своїх новелах відтворив їхні погляди на життя, на стосунки в суспільстві, розкрив суперечності в тогочасному галицькому селі. Письменник був твердо переконаний, що «нема сили, яка звільнила б народ, крім сили самого народу» [1, с. 128].

Зв'язок новелістики Е. Колдуела з фольклором виражається не тільки використанням фольклорних жанрів чи стилізацією, але й проникненням в художню сутність оповідань автора таких прийомів, характерних для усної народної творчості, як навмисне згущування барв, гіперболізація подій, загострення характерів. І хоча його новелістика не відрізняється великою різноманітністю ситуацій, автор не боїться повторитись. Проте, варто зазначити, що схожі ситуації та конфлікти у нього виходять кожного разу неповторними.

Отже, вся літературна і громадська діяльність як В. Стефаника, так і Е. Колдуела була спрямована на те, щоб піднести свідомість простого

народу. Вони обоє творили в стилі стислої соціально-психологічної новели, для якої характерний глибокий внутрішній ліризм і драматизм, зосередження основної уваги не на описі зовнішніх подій з життя простого народу, а на відтворенні їхніх душевних трагедій, породжених соціальними та іншими причинами.

Про стислість їхніх творів свідчить композиція. Письменники не вдаються до етнографічних описів звичаїв, не подають широких пейзажних картин. Автори мало говорять від себе, більше говорять чи роздумують їхні герої. У цих новелах велику роль відіграють діалоги та монологи. У творах немає довгих періодів, ускладнених синтаксичних конструкцій, дієприкметникових чи дієприслівникових зворотів. Речення в них короткі, проте інформативні завдяки використанню численних дієслів і порівняно малу кількість епітетів та означень.

Обидва письменники не показують свого ставлення до зображуваного, не виявляють прямо своїх симпатій чи антипатій, виступають як люди нібито безсторонні – і все ж ліризм пронизує кожне їхнє слово. Зовнішня об'єктивність новел не в змозі приховати грікі почуття авторів, які близько до серця сприймають горе своїх персонажів і співчувають їм, переймаються їхньою долею. Про це свідчать, зокрема, новела В. Стефаніка «Новина» та новела Е. Колдуела «Донька». Проблематикою обох творів є конфлікт батьківської любові та моральних цінностей із реаліями життя в умовах голоду і злиднів. Спільною є також тема обох новел – зображення складних, навіть екстремальних умов життя простої людини та спроби знайти вихід із цього становища, що стає причиною трагедії. Трагедія також є спільною для обох творів. Це – дітовбивство. Обидва письменники розкривають соціально-психологічні причини такого жахливого вчинку головних героїв. Останніх охоплює розпач та власне безсилля від постійних злиднів. Проте жоден із письменників не засуджує однозначно свого героя, намагаючись перемістити акцент (зосередити увагу) на передумови їхніх вчинків. Автор не стає на сторону головного героя, але виявляє розуміння його вчинку. Людина в екстремальних умовах може стати сильнішою або зламатися. На жаль, обидва герої обрали другий шлях, бо вбачали в ньому порятунк від подальшого нестерпного життя.

Варто відзначити, що спільними є не лише проблематика і тема обох новел, але також їхня композиційна оригінальність. У Стефаніковій новелі «Новина» розв'язка перенесена на початок твору, експозиція є зворотньою. Щодо новели Е. Колдуела «Донька», то тут експозицію, навпаки, подано перед зав'язкою, проте ні експозиція, ні зав'язка, ні навіть початок самого твору не дають читачеві уявлення про головну подію. Вперше ми дізнаємось про нещастя, яке ми розуміємо тільки в ретроспекції,

повертаючись до початку твору за допомогою означеного артикля *the*: *had taken the word*. В обох новелах відсутня внутрішня мова, монологи, але розповідь ведеться так, що можна простежити зміни у психічному стані героя – від легкого роздратування до душевних мук, наближених до божевілля. І Гриць і Джим живуть у страшній нужді, тож коли донька Гриця і донька Джима просять їсти, це дратує обох чоловіків: «То їжте мене, а що я дам вам їсти?»... *I just couldn't stand it no longer. I just couldn't stand hear her say it*. «Ось вона – страшна правда: вони не можуть прогодувати дітей. З цього народжується страх» [7, с. 13].

Творчість В. Стефаника, як і творчість Е. Колдуела, – це сага про вічне людське горе й безмежну радість, передана простими словами, щоби відчутти всю розкіш людського життя. Але цей трагізм, це горе не штучне, а взяте з життя, взяте з кожної хвилини бідності і злиднів.

Таким чином, своєю творчістю обидва письменники створили окремий художній світ, світ терпінь і нужди. Ці терпіння доводять часто героїв до жорстокостей, злочинів, але попри це, в кожного з них глибоко в душі заховані чутливість, чесність і жаль до бідних дітей. Герої письменників – люди прості, але з потрісканими від болю душами.

Як бачимо, на проблемно-тематичному, жанровому та поетикально-стилістичному рівнях між творчістю В. Стефаника і Е. Колдуела є багато синхронних спорідненостей, що відкривають перспективу порівняльного аналізу художнього вираження психологізму в українській та американській літературі початку ХХ століття.

Список використаних джерел:

1. Бандура О.В. Стефаник. – Львів. – 1956 – 132 с.
2. Гнатюк М. Шевченко. Франко. Стефаник. Іван Франко і розвиток сатиричних жанрів у західноукраїнській літературі кінця ХІХ – початку ХХ ст.: Матеріали міжнародної конференції. – Івано-Франківськ:Плай, – 2002. – 498 с.
3. Кашкін І. Для читача-сучасника. М., «Советский писатель», 1977. – 560 с.
4. Эрскин Колдуелл «Вдоль и поперек Америки». – «Прогресс». – М. – 1966. – С. 160.
5. Кухаренко В.А. Интерпретация текста. – Л.: Просвещение, – 1979. – С. 114-123.
6. В. Стефаник у критиці та спогадах. «Дніпро». – К. – 1970. – 482 с.
7. В. Стефаник. Новина. Камінний хрест. Сини / Автор-укладач В.О. Казакова – Харків: Ранок, 2001. – 48 с.
8. История американской литературы. Под ред. проф. Н.И. Самохвалова. Учеб. пособие для студентов фак-товиностр. яз. пед. инс-тов, ч. II. – М. – «Просвещение». – 1971. – 319 с.
9. Черненко О. Експресіонізм у творчості Василя Стефаника. – [Б.м.], 1989.